EUROOPAN
KOMISSIO

Bryssel 31.3.2021
COM(2021) 144 final

# KOMISSION KERTOMUS EUROOPAN PARLAMENTILLE JA NEUVOSTOLLE

## eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittamisesta rikosoikeudellisissa menettelyissä 9 päivänä maaliskuuta 2016 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2016/343 täytäntöönpanosta

# 1. JOHDANTO

Syyttömyysolettamasta ja oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin määrätään Euroopan unionin perusoikeuskirjan[1], jäljempänä ’perusoikeuskirja’, 47 ja 48 artiklassa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa.

Eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittamisesta rikosoikeudellisissa menettelyissä annetulla direktiivillä (EU) 2016/343[2], jäljempänä ’direktiivi’, pyritään lujittamaan oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin rikosoikeudellisissa menettelyissä vahvistamalla yhteiset vähimmäissäännöt, jotka koskevat tiettyjä syyttömyysolettamaan liittyviä näkökohtia ja oikeutta olla läsnä oikeudenkäynnissä.

Direktiivi on neljäs Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen, jäljempänä ’SEUT-sopimus’[3], 82 artiklan 2 kohdan b alakohdan nojalla hyväksytty säädös. Kyseinen alakohta tarjoaa oikeusperustan sellaisten vähimmäissääntöjen hyväksymiselle, jotka koskevat yksilön oikeuksia rikosasioiden käsittelyssä. Direktiiviä sovelletaan 25 jäsenvaltiossa[4].

EU on hyväksynyt kuusi tämän alan direktiiviä: direktiivin (EU) 2016/343 lisäksi on hyväksytty direktiivit oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin[5], oikeudesta tiedonsaantiin[6], oikeudesta käyttää avustajaa ja pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin[7], lapsia koskevista menettelytakeista[8] ja oikeusavusta[9]. Euroopan komissio on jo laatinut täytäntöönpanokertomukset kolmesta ensin mainitusta direktiivistä[10]. Direktiiveillä autetaan parantamaan keskinäistä luottamusta ja vahvistamaan sillä tavoin tuomioiden ja oikeusviranomaisten muiden päätösten vastavuoroisen tunnustamisen periaatetta.

Direktiivin 12 artiklassa edellytetään, että komissio toimittaa Euroopan parlamentille ja neuvostolle kertomuksen direktiivin täytäntöönpanosta.

---

[1] EUVL C 326, 26.10.2012, s. 392.
[2] EUVL L 65, 11.3.2016, s. 1.
[3] EUVL C 326, 26.10.2012, s. 47.
[4] Direktiivi ei sido Irlantia pöytäkirjan N:o 21 eikä Tanskaa pöytäkirjan N:o 22 nojalla, minkä vuoksi niitä ei oteta huomioon tässä arvioinnissa.
[5] Direktiivi 2010/64/EU oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä, EUVL L 280, 26.10.2010, s. 1.
[6] Direktiivi 2012/13/EU tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä, EUVL L 142, 1.6.2012, s. 1.
[7] Direktiivi 2013/48/EU oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä sekä oikeudesta saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle osapuolelle ja pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin ja konsuliviranomaisiin, EUVL L 294, 6.11.2013, s. 1.
[8] Direktiivi (EU) 2016/800 rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä, EUVL L 132, 21.5.2016, s. 1.
[9] Direktiivi (EU) 2016/1919 oikeusavusta rikosoikeudellisissa menettelyissä epäillyille ja syytetyille henkilöille ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä etsityille henkilöille, EUVL L 297, 4.11.2016, s. 1; oikaisu EUVL L 91, 5.4.2017, s. 40.
[10] COM(2018) 857 final, COM(2018) 858 final ja COM(2019) 560 final.

Tämä kertomus perustuu ensisijaisesti tietoihin, jotka jäsenvaltiot ovat antaneet komissiolle ilmoittaessaan kansallisista toimenpiteistä direktiivin saattamiseksi osaksi kansallista lainsäädäntöä. Siinä on käytetty myös julkisesti saatavilla olevia tietoja, jotka on saatu Euroopan unionin perusoikeusvirastosta [11] ja komission rahoittamista, ulkopuolisten sidosryhmien tutkimuksista[12].

Direktiivin 11 artiklassa vaaditaan jäsenvaltioita toimittamaan komissiolle viimeistään 1. huhtikuuta 2020 ja sen jälkeen joka kolmas vuosi saatavilla olevat tiedot, joista ilmenee, miten direktiivissä vahvistetut oikeudet on pantu täytäntöön, mutta tähän mennessä ainoastaan Itävalta on täyttänyt tämän velvoitteen[13]. Koska jäsenvaltioilta ei ole saatu tietoja, direktiivin käytännön täytäntöönpanoa ei ole voitu arvioida perusteellisesti.

Kertomuksessa keskitytään näin ollen toimenpiteisiin, joita jäsenvaltiot ovat tähän mennessä toteuttaneet direktiivin saattamiseksi osaksi kansallista lainsäädäntöään[14]. Kertomuksessa arvioidaan, ovatko jäsenvaltiot saattaneet direktiivin osaksi kansallista lainsäädäntöään sekä toteutuvatko direktiivin tavoitteet ja täyttyvätkö sen vaatimukset kansallisessa lainsäädännössä.

Euroopan unionin tuomioistuin on tulkinnut direktiiviä (EU) 2016/343 tähän mennessä useaan otteeseen, ja nämä tulkinnat on otettu huomioon tässä kertomuksessa[15].

## 2. YLEINEN ARVIOINTI

Direktiivin 14 artiklan mukaan jäsenvaltioiden oli määrä saattaa direktiivi osaksi kansallista lainsäädäntöään viimeistään 1. huhtikuuta 2018. Kyseisenä päivänä 11 jäsenvaltiota – Bulgaria, Kypros, Kreikka, Kroatia, Latvia, Luxemburg, Malta, Itävalta, Romania, Slovakia ja Ruotsi – ei ollut ilmoittanut komissiolle kaikista tarvittavista toimenpiteistä. Komissio aloitti sen vuoksi toukokuussa 2018 SEUT-sopimuksen 258 artiklan nojalla rikkomusmenettelyn näitä jäsenvaltioita vastaan, koska ne olivat jättäneet ilmoittamatta

[11] Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) tutkimus *Presumption of innocence and related rights – Professional perspectives*. Saatavilla osoitteessa https://fra.europa.eu/en/publication/2021/presumption-of-innocence

[12] Ks. esimerkiksi Unkarin Helsinki-komitean koordinoima hanke *The Importance of Appearances: How Suspects and Accused Persons are Presented in the Courtroom, in Public and in the Media* ja erityisesti Fair Trials -järjestön raportti *Innocent until proven guilty? The presentation of suspects in criminal proceedings* osoitteessa https://www.fairtrials.org/publication/importance-appearances

[13] Sellaisten oikeussuojakeinojen osalta, jotka liittyvät direktiivin 8 artiklassa tarkoitettuihin, kansallisen lainsäädännön mukaisesti syytetyn poissa ollessa järjestettyihin oikeudenkäynteihin ja kirjallisesti käytäviin oikeudellisiin menettelyihin.

[14] Komissio järjesti asiantuntijoiden ja jäsenvaltioiden edustajien kanssa vuoden 2017 toukokuussa ja marraskuussa kokoukset, joiden tarkoituksena oli käsitellä ja helpottaa jäsenvaltioiden työtä direktiivin saattamiseksi osaksi kansallista lainsäädäntöä ja direktiivin soveltamiseksi.

[15] Ks. erityisesti tuomiot 27.10.2016, *Milev*, C-439/16 PPU; 19.9.2018, *Milev*, C-310/18 PPU; 5.9.2019, *AH*, C-377/18; 19.9.2019, *Rayonna Procuratura Lom*, C-467/18; 28.11.2019, *Spetsializirana Prokuratura*, C-653/19 PPU; 13.2.2020, *Spetsializirana Prokuratura*, C-688/18; 17.12.2020, *Generalstaatsanwaltschaft Hamburg*, C-416/20 PPU ja määräykset 12.2.2019, *RH*, C-8/19 PPU; 24.9.2019, *Spetsializirana Prokuratura*, C-467/19 PPU sekä 28.5.2020, *UL ja VM*, C-709/18.

täytäntöönpanotoimista tai olivat ilmoittaneet niistä vain osittain. Useimmat kyseisistä jäsenvaltioista ovat sittemmin täyttäneet velvoitteen, ja rikkomusmenettelyt on keskeytetty. Täydellisyystarkastusten tuloksena käynnissä on kuitenkin yhä neljä rikkomusmenettelyä, jotka koskevat tapauksia, joissa joitakin direktiivin säännöksiä ei ole vielä saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä. Lisäksi helmikuussa 2021 käynnistettiin kolme uutta rikkomusmenettelyä, jotka koskevat täytäntöönpanotoimien osittaista ilmoittamista.

Direktiivin täytäntöönpanossa noudatettu lähestymistapa vaihtelee jäsenvaltioiden välillä. Jotkin jäsenvaltiot ovat ottaneet oikeudellisten tai käytännön täytäntöönpanotoimenpiteiden lisäksi käyttöön erityisiä toimenpiteitä, joilla on nimenomaisesti saatettu direktiivin mukaiset oikeudet osaksi kansallista lainsäädäntöä. Toisissa jäsenvaltioissa on katsottu, että voimassa olevat toimenpiteet vastaavat jo pääpiirteissään direktiivin vaatimuksia, eikä direktiivin saattamiseksi osaksi kansallista lainsäädäntöä ole hyväksytty erityisiä toimenpiteitä. Vaikka käytännön täytäntöönpanotoimenpiteet ja oikeuskäytäntö korvaavat joissakin tapauksissa nimenomaisten täytäntöönpanosäännösten puutetta ainakin jossain määrin, näin ei kuitenkaan aina ole.

Tämän seurauksena kansalliset säännökset ovat usein riittämättömiä direktiivin tiettyjen keskeisten säännösten noudattamiseksi kokonaisuudessaan. Näin on erityisesti silloin, kun kansallisten toimenpiteiden soveltamisala on direktiivin 2 artiklassa tarkoitettua suppeampi. Arvioinnissa havaittiin useissa jäsenvaltioissa myös muita puutteita, jotka koskevat erityisesti julkisia viittauksia syyllisyyteen ja oikeutta olla todistamatta itseään vastaan.

Tällainen direktiivin joidenkin säännösten noudattamatta jättäminen haittaa direktiivissä vahvistettujen oikeuksien tehokasta toteutumista. Komissio toteuttaa tilanteen korjaamiseksi kaikki tarvittavat toimenpiteet, mukaan lukien SEUT-sopimuksen 258 artiklan mukaiset rikkomusmenettelyt.

# 3. ERITYISET ARVIOINTIKOHTEET

## 3.1. Soveltamisala (1 luku – 2 artikla)

Direktiivin 2 artiklassa määritellään direktiivin vaatimusten soveltamisala. Direktiiviä sovelletaan rikosoikeudellisissa menettelyissä epäiltynä tai syytettynä oleviin luonnollisiin henkilöihin rikosoikeudellisen menettelyn kaikissa vaiheissa siitä hetkestä, kun henkilöä epäillään tai syytetään rikoksesta tai väitetystä rikoksesta, kunnes on lopullisesti ratkaistu kysymys siitä, onko epäilty tai syytetty tehnyt rikoksen, ja tästä päätöksestä on tullut lopullinen.

Vaikka 2 artiklaa ei ole joissakin jäsenvaltioissa nimenomaisesti saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä, sellaisten kansallisten toimenpiteiden soveltamisala, joilla direktiivissä vahvistetut oikeudet saatetaan voimaan, on kuitenkin enimmäkseen direktiivin mukainen. Yhdessä jäsenvaltiossa täytäntöönpanotoimenpiteitä sovelletaan kuitenkin vain pidätettyihin

tai syytettyihin henkilöihin mutta ei tosiasiallisiin epäiltyihin[16], mikä vaikeuttaa merkittävästi direktiivin noudattamista. Muutamissa jäsenvaltioissa kansallisten toimenpiteiden rajallisempi ajallinen soveltamisala aiheuttaa vaatimusten noudattamiseen liittyviä ongelmia. Ajallista soveltamisalaa koskevat rajoitukset voivat vaikuttaa myös henkilölliseen soveltamisalaan, mikäli ne vaikuttavat siihen, miten menettelyt käynnistetään tai mistä alkaen henkilöä pidetään epäiltynä.

Tällaiset vaatimusten noudattamiseen liittyvät ongelmat ovat oleellisia, koska ne voivat vaikuttaa myös syyttömyysolettaman soveltamisalaan ja rajoittaa sellaisten kansallisten säännösten kattavuutta, joilla direktiivissä tarkoitetut erityiset oikeudet pannaan täytäntöön.

## 3.2. Syyttömyysolettama (2 luku)

Direktiivin 2 luvussa käsitellään syyttömyysolettaman periaatetta. Direktiivin 3 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäiltyä tai syytettyä kohdellaan syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Yhdessä jäsenvaltiossa varmistetaan, että periaatetta sovelletaan vastaajiin ja pidätettyihin, mutta tämä ei kata epäiltyjä, joita ei ole pidätetty.

### 3.2.1. Julkiset viittaukset syyllisyyteen – 4 artikla

Lainsäädäntö on täysin **4 artiklan 1 kohdan** mukainen ainoastaan kuudessa jäsenvaltiossa. Kyseisessä kohdassa jäsenvaltioita vaaditaan toteuttamaan tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että viranomaisen julkisissa lausumissa ja muissa kuin syyllisyyttä koskevissa oikeusviranomaisten päätöksissä ei viitata epäiltyyn tai syytettyyn syyllisenä, niin kauan kuin hänen syyllisyyttään ei ole laillisesti näytetty toteen. Tämä ei vaikuta syyttäjän toimiin, joiden tavoitteena on näyttää toteen epäillyn tai syytetyn syyllisyys, eikä menettelyyn liittyviin ennakollisiin päätöksiin, joita oikeusviranomaiset tai muut toimivaltaiset viranomaiset tekevät ja jotka perustuvat epäilyihin tai syyllisyyttä tukevaan näyttöön. Tuomioistuin on todennut tämän perusteella ja johdanto-osan 16 kappaleen mukaisesti, että direktiivissä ”ei – – säännellä edellytyksiä, joilla päätökset tutkintavankeudesta voidaan tehdä”[17].

Muutamissa jäsenvaltioissa direktiivin vaatimus pannaan täytäntöön syyttömyysolettamaa tai tietojen levittämisen rajoittamista koskevilla yleisillä säännöksillä sekä oikeuskäytännön avulla, vaikka 4 artiklan 1 kohtaa ei ole nimenomaisesti saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä.

Vaatimusten noudattamiseen liittyviä ongelmia havaittiin kuitenkin 19 jäsenvaltiossa, mikä tarkoittaa, että tähän säännökseen liittyi eniten ongelmia.

Joissakin jäsenvaltioissa nämä ongelmat johtuvat pääasiassa siitä, ettei kyseistä kohtaa ole saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä, ja 13 jäsenvaltiossa lähinnä siitä, että kansallisten

[16] Tosiasialliset epäillyt ovat henkilöitä, joita epäillään rikoksesta mutta joille jäsenvaltion toimivaltaiset viranomaiset eivät ole ilmoittaneet heidän asemastaan rikoksesta epäiltynä.
[17] Unionin tuomioistuimen tuomio 19.9.2018, *Milev*, C-310/18 PPU.

säännösten ulottuvuus on rajoitetumpi ja niitä ei sovelleta kaikkiin viranomaisiin tai menettelyjen kaikkiin vaiheisiin tai ne eivät kata oikeusviranomaisten päätöksiä, kuten direktiivissä vaaditaan.

Joissakin tapauksissa havaituilla, vaatimusten noudattamiseen liittyvillä ongelmilla on käytännössä vähäisempi vaikutus, koska kansallisella tasolla voidaan katsoa, että syyllisyyttä koskevien julkisten viittausten kieltäminen on olennainen osa syyttömyysolettamaa koskevaa periaatetta. Lisäksi kunnianloukkauksia ja tietojen julkaisemista tiedotusvälineissä koskevat säännökset, tietosuojasäännöt, muut kuin oikeudellisesti sitovat ohjeet tai muut käytännön täytäntöönpanotoimenpiteet varmistavat jo käytännössä direktiivin vaatimusten osittaisen noudattamisen.

Toisissa jäsenvaltioissa käytännön täytäntöönpano vaikuttaa ongelmalliselta. Käytäntö osoittaa esimerkiksi, että vaikka tuomarit ja syyttäjät yleensä noudattavat 4 artiklan 1 kohtaa, muiden elinten edustajat, kuten ministerit tai parlamentin jäsenet, viittaavat toisinaan vastaajaan syyllisenä.

Kahdessatoista jäsenvaltiossa kansallinen lainsäädäntö ei vastaa täysin **4 artiklan 2 kohtaa**, jonka mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että käytettävissä on asianmukaisia toimenpiteitä, jos 4 artiklan 1 kohdassa säädettyä velvoitetta rikotaan.

Neljässä jäsenvaltiossa tämä johtuu sellaisten kansallisten toimenpiteiden soveltamisalan rajoituksista, joilla 4 artiklan 1 kohta saatetaan osaksi kansallista lainsäädäntöä, esimerkiksi silloin, kun kyseisen kohdan saattaminen osaksi kansallista lainsäädäntöä rajoittuu oikeusviranomaisten päätöksiin mutta käytössä ei ole muita viranomaisia koskevia toimenpiteitä.

Direktiivin **4 artiklan 3 kohdan** mukaan 4 artiklan 1 kohdassa säädetty velvoite olla viittaamatta epäiltyyn tai syytettyyn syyllisenä ei estä viranomaisia levittämästä julkisuuteen tietoja rikosoikeudellisista menettelyistä, kun se on ehdottoman välttämätöntä rikostutkintaan liittyvistä syistä tai yleisen edun vuoksi. Joidenkin jäsenvaltioiden kansallinen lainsäädäntö ei täytä täysin tätä vaatimusta yhdestä tai useasta jäljempänä esitetystä syystä. Asiaankuuluvat kansalliset toimenpiteet eivät kata kaikkia viranomaisia tai kaikentyyppisiä tietoja tai lainsäädännöstä puuttuu ilmaisuun ”kun se on ehdottoman välttämätöntä” sisältyvä vaatimus tai tietojen levittämistä rajoittavat selvät ehdot. Joissakin tapauksissa vaatimusten noudattamiseen liittyvien ongelmien vaikutukset ovat käytännössä vähäisempiä, koska muut kuin oikeudellisesti sitovat ohjeet ovat myös olennaisia. Tällaisia ovat muun muassa lehdistöä koskevat ohjeet, joissa käsitellään yhteyksiä toimittajiin ja tietojen antamista toimittajille.

### 3.2.2. Epäillyn ja syytetyn esittämistapa – 5 artikla

Direktiivin **5 artiklan 1 kohdan** mukaan jäsenvaltioiden on toteutettava asianmukaiset toimenpiteet sen varmistamiseksi, että epäiltyä tai syytettyä ei tuomioistuimessa tai julkisuudessa esitetä syyllisenä fyysisiä rajoitteita käyttämällä. Monissa jäsenvaltioissa ei ole hyväksytty erityisiä sääntöjä tämän säännöksen saattamiseksi osaksi kansallista lainsäädäntöä.

Direktiivin **5 artiklan 2 kohdan** mukaan 5 artiklan 1 kohta ei estä jäsenvaltioita käyttämästä fyysisiä rajoitteita, jotka ovat tarpeen tapauskohtaisista syistä, jotka liittyvät turvallisuuteen tai siihen, että epäiltyä tai syytettyä estetään pakenemasta tai olemasta yhteydessä kolmansiin osapuoliin. Kahdessa jäsenvaltiossa oli ongelmana se, ettei niissä taattu yksilöllisen arvioinnin suorittamista.

Lisäksi muutamissa jäsenvaltioissa 5 artiklan noudattaminen näyttää olevan ongelmallista myös käytännössä. Joissakin jäsenvaltioissa käytetään esimerkiksi käsirautoja riippumatta siitä, miksi syytetty on pidätetty. Yleisö ja lehdistö voivat nähdä käsiraudoissa olevan syytetyn, kun häntä kuljetetaan oikeussaliin, ja hänestä voidaan ottaa valokuvia. Toisissa jäsenvaltioissa oikeussaleissa käytetään yleisesti lasikoppeja.

### 3.2.3. Todistustaakka – 6 artikla

Direktiivin **6 artiklan 1 kohdan** mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että todistustaakka epäillyn tai syytetyn syyllisyydestä on syyttäjällä. Tämä ei vaikuta tuomarin tai toimivaltaisen tuomioistuimen velvoitteeseen etsiä sekä syyllisyyden puolesta että sitä vastaan puhuvaa näyttöä eikä puolustuksen oikeuteen esittää näyttöä asiassa sovellettavan kansallisen lainsäädännön mukaisesti.

Direktiivin johdanto-osan 22 kappaleessa täsmennetään, että syyttömyysolettamaa loukattaisiin, jos todistustaakka siirtyisi syyttäjältä puolustukselle. Tämä ei vaikuta rikoksesta epäillyn tai syytetyn rikosoikeudelliseen vastuuseen liittyvään tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevien olettamien käyttöön. Niissä jäsenvaltioissa, joissa tällaisia olettamia on, olettamat täyttävät johdanto-osan 22 kappaleessa vahvistetut ehdot, toisin sanoen olettamat ovat kumottavissa, niitä käytettäessä kunnioitetaan oikeutta puolustukseen ja olettamat ovat rajallisia ja oikeassa suhteessa niillä tavoiteltuun oikeutettuun päämäärään nähden. Vaikuttaa siltä, että tällaisia olettamia käytetään vain rajoitetusti ja erityistapauksissa, joita ovat muun muassa tieliikennerikkomukset, kunnianloukkaukset, liiketoimintaan liittyvät petokset ja huumausaineisiin liittyvät rikokset. Kahdessa jäsenvaltiossa lainsäädäntö ei vastaa täysin 6 artiklan 1 kohtaa, koska niiden kansallisessa lainsäädännössä todistustaakka siirretään tietyissä tapauksissa pois syyttäjältä ilman selkeitä rajoituksia. Yhdessä tapauksista syyttäjän rooli siirtyy tuomarille, joka silloin ottaa vastuulleen todistustaakan.

Direktiivin **6 artiklan 2 kohdan** mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäselvyys syyllisyydestä on luettava epäillyn tai syytetyn eduksi, myös silloin kun tuomioistuin arvioi kysymystä siitä, onko asianomainen henkilö vapautettava syytteestä. Vaikka tätä periaatetta ei muutamissa jäsenvaltioissa ole nimenomaisesti saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä, se on oikeuskäytännössä tunnustettu yleinen periaate. Vain yhdessä jäsenvaltiossa 6 artiklan 2 kohtaa ei noudateta täysin, sillä jos syyttäjä tai puolustusasianajaja päättää olla ristikuulustelematta todistajaa, tuomari voi harkintansa mukaan todeta, että puolustusasianajaja ja asiakas hyväksyvät kyseisen todistajan kannan, vaarantaen siten syyttömyysolettaman noudattamisen.

### 3.2.4. Oikeus vaieta ja oikeus olla todistamatta itseään vastaan – 7 artikla

Direktiivin **7 artiklan 1 kohdan** mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäillyllä tai syytetyllä on sen rikoksen osalta, josta häntä epäillään tai syytetään, oikeus vaieta. Muutamissa jäsenvaltioissa tätä kohtaa ei kuitenkaan ole saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä täysin direktiivin mukaisesti kansallisten toimenpiteiden suppeamman soveltamisalan vuoksi.

Tämä ongelma vaikuttaa myös **7 artiklan 2 kohdan** noudattamiseen, sillä kyseisessä kohdassa jäsenvaltioita vaaditaan varmistamaan, että epäillyllä tai syytetyllä on oikeus olla todistamatta itseään vastaan. Lisäksi joissakin muissa jäsenvaltioissa 7 artiklan 2 kohtaa ei ole saatettu nimenomaisesti osaksi kansallista lainsäädäntöä. Yhdessä näistä jäsenvaltioista kyseinen oikeus on kuitenkin tunnustettu useaan otteeseen korkeimmissa oikeuksissa, kun taas kahdessa jäsenvaltiossa oikeutta olla todistamatta itseään vastaan ei nimenomaisesti taata kansallisessa lainsäädännössä tai korkeimpien oikeuksien oikeuskäytännössä.

Kahdessa jäsenvaltiossa on havaittu muita noudattamiseen liittyviä ongelmia, joita pidetään erityisen merkittävinä, koska ne näyttävät olevan välittömästi ristiriidassa suhteessa oikeuteen olla todistamatta itseään vastaan. Kyseessä ovat toimenpiteet, joiden perusteella voitaisiin määrätä seuraamuksia kyseisen oikeuden käyttämisestä tai jotka pakottavat epäillyn tai syytetyn viittaamaan olosuhteisiin, jotka poistavat rikosoikeudellisen vastuun.

Kaikki jäsenvaltiot ovat saattaneet osaksi kansallista lainsäädäntöään direktiivin **7 artiklan 3 kohdan**, jonka mukaan se, että epäilty tai syytetty käyttää oikeuttaan olla todistamatta itseään vastaan, ei estä toimivaltaisia viranomaisia keräämästä todisteita, jotka voidaan laillisesti saada lainmukaisia pakkokeinoja käyttäen.

Direktiivin **7 artiklan 4 kohtaa**, jonka mukaan jäsenvaltiot voivat sallia, että niiden oikeusviranomaiset ottavat rangaistusta määrätessään huomioon epäiltyjen ja syytettyjen yhteistyöhalukkuuden, ei ole saatettu jäsenvaltioissa nimenomaisesti osaksi kansallista lainsäädäntöä. Yksikään jäsenvaltio ei kuitenkaan kiellä tätä, ja yleisen rikosprosessilain nojalla voidaan yleensä rangaistusta määrättäessä ottaa huomioon käyttäytyminen, joka voidaan katsoa yhteistyöhalukkuudeksi.

Direktiivin **7 artiklan 5 kohdan** mukaan sitä, että epäilty tai syytetty käyttää oikeuttaan vaieta tai oikeuttaan olla todistamatta itseään vastaan, ei saa käyttää häntä vastaan eikä pitää todisteena siitä, että hän on tehnyt kyseessä olevan rikoksen. Yhteensä 14 jäsenvaltiossa ei ole kansallisia säännöksiä, jotka nimenomaisesti estäisivät tekemästä kielteisiä päätelmiä. Muutamissa näistä jäsenvaltioista tämän ei kuitenkaan katsota vaikuttavan vaatimustenmukaisuuteen, koska vaatimustenmukaisuus on joko johdettavissa todisteiden hyväksyttävyyttä koskevista yleisistä säännöksistä tai oikeuskäytäntö osoittaa, että kyseistä sääntöä noudatetaan käytännössä jatkuvasti. Esimerkkinä tästä on tilanne, jossa perustuslakituomioistuimet katsovat kielteisten päätelmien tekemistä koskevan kiellon sisältyvän olennaisena osana oikeuteen vaieta ja oikeuteen olla todistamatta itseään vastaan. Muissa jäsenvaltioissa kiellon puuttumisen katsotaan vaikuttavan myös vaatimustenmukaisuuteen, koska yleiset säännökset eivät ole riittäviä tai tarpeeksi kattavia.

Yhdessä jäsenvaltiossa, jossa 7 artiklan 5 kohta on saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä, vaatimukset täyttyvät kuitenkin vain osittain, koska vaikka tuomioistuimissa ollaan tietoisia siitä, ettei kielteisiä päätelmiä voida tehdä vastaajan vaikenemisesta tai siitä, että hän kieltäytyy antamasta todisteita itseään vastaan, tätä suojaa ei uloteta tosiasiallisiin epäiltyihin.

## 3.3. Oikeus olla läsnä oikeudenkäynnissä (3 luku)

Direktiivin 3 luku koostuu kahdesta artiklasta: direktiivin 8 artikla koskee oikeutta olla läsnä oikeudenkäynnissä ja 9 artikla oikeutta uuteen oikeudenkäyntiin, jos 8 artiklaa on rikottu.

### 3.3.1. Oikeus olla läsnä oikeudenkäynnissä – 8 artikla

Kaikissa tämän direktiivin piiriin kuuluvissa 25 jäsenvaltiossa kansallinen lainsäädäntö täyttää **8 artiklan 1 kohdan** vaatimukset, joiden mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäillyllä tai syytetyllä on oikeus olla läsnä omassa oikeudenkäynnissään.

Direktiivin **8 artiklan 2 kohdan** mukaan jäsenvaltiot voivat säätää, että oikeudenkäynti, joka voi johtaa epäillyn tai syytetyn syyllisyyttä tai syyttömyyttä koskevan päätöksen tekemiseen, voidaan järjestää tämän poissa ollessa edellyttäen, että

a) epäillylle tai syytetylle on ilmoitettu hyvissä ajoin oikeudenkäynnistä ja poissaolon seuraamuksista; tai

b) epäiltyä tai syytettyä, jolle on ilmoitettu oikeudenkäynnistä, edustaa joko hänen itsensä tai valtion nimeämä valtuutettu edustaja.

Direktiivin johdanto-osan 36 kappaleessa täsmennetään 8 artiklan 2 kohdan a alakohdan osalta, että epäillylle tai syytetylle oikeudenkäynnistä ilmoittamisella olisi katsottava tarkoitettavan sitä, että virallinen tieto oikeudenkäynnin ajankohdasta ja paikasta annetaan kyseiselle henkilölle joko haasteella henkilökohtaisesti tai muilla keinoin tiedoksi siten, että hän voi tulla tietoiseksi oikeudenkäynnistä. Poissaolon seuraamuksia koskevan ilmoituksen olisi erityisesti katsottava tarkoittavan sitä, että epäillylle tai syytetylle ilmoitetaan, että asia voidaan ratkaista, vaikka hän jättää saapumatta oikeudenkäyntiin.

Direktiivin johdanto-osan 37 kappaleessa viitataan vaatimukseen, jonka mukaan henkilölle on pitänyt ilmoittaa oikeudenkäynnistä ja hänen on pitänyt valtuuttaa nimeämänsä tai valtion nimeämä avustaja 8 artiklan 2 kohdan b alakohdan mukaisesti.

Unionin tuomioistuin on täsmentänyt, että tapauksissa, joissa nämä edellytykset täyttyvät, direktiivi ei ole esteenä kansalliselle lainsäädännölle, jonka mukaan oikeutta olla läsnä oikeudenkäynnissä ei loukata, kun syytetty henkilö on yksiselitteisesti päättänyt olla saapumatta yhteen oikeudenkäyntinsä yhteydessä pidetyistä istunnoista[18].

Joidenkin jäsenvaltioiden lainsäädäntö ei ole täysin 8 artiklan 2 kohdan a alakohdan mukainen, koska vaatimus, jonka mukaan syytetylle on ilmoitettava hyvissä ajoin oikeudenkäynnistä, tai vaatimus, jonka mukaan syytetylle on ilmoitettava poissaolon

[18] Unionin tuomioistuimen tuomio 13.2.2020, *Spetsializirana Prokuratura*, C-688/18.

seuraamuksista, ei täyty. Ilmoitusmenettelyn vuoksi (esimerkiksi vain postitettu ilmoitus, josta on annettu todiste lähetyksen toteutumisesta) syytettyjen henkilöiden on käytännössä toisinaan vaikea osoittaa, että he eivät olleet tietoisia oikeudenkäynnistä. Muutamien jäsenvaltioiden lainsäädäntö ei ole täysin 8 artiklan 2 kohdan b alakohdan mukainen, koska siinä ei taata, että valtion nimeämä edustaja olisi syytetyn valtuuttama, erityisesti, jos avustajan pakollinen käyttö syytetyn poissa ollessa on laajalle levinnyt käytäntö.

Vaikka syytetyn poissa ollessa järjestetyt oikeudenkäynnit ovat mahdollisia useimmissa jäsenvaltioissa, käytäntö osoittaa, että joissakin jäsenvaltioissa tuomioistuimet usein siirtävät oikeudenkäyntiä, jos vastaaja ei ole paikalla, ja antavat määräyksen saapua oikeudenkäyntiin tai pidätysmääräyksen.

Direktiivin **8 artiklan 4 kohdassa** vahvistetaan, että kun jäsenvaltiot ovat säätäneet, että oikeudenkäynti on mahdollista järjestää epäillyn tai syytetyn poissa ollessa, mutta 8 artiklan 2 kohdassa säädettyjä edellytyksiä ei voida täyttää, koska epäiltyä tai syytettyä ei löydetä kohtuullisiksi katsottavista toimista huolimatta, jäsenvaltiot voivat säätää, että päätös voidaan silti tehdä ja panna täytäntöön. Muutamissa jäsenvaltioissa havaittiin vaatimusten noudattamiseen liittyviä ongelmia, koska kansallisilla toimenpiteillä, joilla sallitaan oikeudenkäyntien järjestäminen epäillyn tai syytetyn poissa ollessa, on laajempi soveltamisala, eikä niissä nimenomaisesti vaadita suorittamaan kohtuullisiksi katsottavia toimia epäillyn tai syytetyn löytämiseksi.

Jos jäsenvaltiot käyttävät edellä kuvattua mahdollisuutta, niiden on varmistettava, että kun epäillylle tai syytetylle ilmoitetaan päätöksestä, erityisesti kun hänet on otettu kiinni, hänelle on ilmoitettava myös mahdollisuudesta riitauttaa päätös ja oikeudesta uuteen oikeudenkäyntiin tai muuhun oikeussuojakeinoon 9 artiklan mukaisesti. Kymmenessä jäsenvaltiossa havaittiin vaatimusten noudattamiseen liittyviä ongelmia, jotka johtuvat siitä, että kansallisessa lainsäädännössä ei ole asiaankuuluvaa säännöstä tai se on oikeudellisesti epäselvä.

Direktiivin **8 artiklan 5 kohdan** mukaan 8 artikla ei vaikuta niiden kansallisten sääntöjen soveltamiseen, joiden mukaisesti tuomari tai toimivaltainen tuomioistuin voi tilapäisesti evätä epäillyltä tai syytetyltä pääsyn oikeudenkäyntiin, jos se on välttämätöntä rikosoikeudellisen menettelyn moitteettoman kulun turvaamiseksi, edellyttäen, että oikeutta puolustukseen kunnioitetaan. Muutamissa jäsenvaltioissa säännösten saattaminen osaksi kansallista lainsäädäntöä ei ole direktiivin vaatimusten mukaista, mikä johtuu siitä, että kansallisilla toimenpiteillä on rajoitetumpi soveltamisala (esimerkiksi silloin, kun direktiivin noudattamista ei varmisteta rikkomuksia tai lieviä rikoksia koskevien oikeudenkäyntien yhteydessä) tai epäillyltä tai syytetyltä evätään pääsy oikeudenkäyntiin epäämisen kestoa rajoittamatta, minkä seurauksena häneltä voidaan evätä pääsy koko oikeudenkäyntiin.

### 3.3.2. Oikeus uuteen oikeudenkäyntiin – 9 artikla

Direktiivin **9 artiklassa** vaaditaan jäsenvaltioita varmistamaan, että jos epäilty tai syytetty ei ole ollut läsnä oikeudenkäynnissään eivätkä 8 artiklan 2 kohdassa säädetyt edellytykset ole täyttyneet, hänellä on oikeus uuteen oikeudenkäyntiin tai muuhun oikeussuojakeinoon, joka

mahdollistaa asian käsittelyn uudelleen, myös uuden näytön tarkastelemisen, ja joka voi johtaa alkuperäisen päätöksen kumoamiseen. Jäsenvaltioiden on tältä osin varmistettava, että kyseisellä epäillyllä tai syytetyllä on oikeus olla läsnä, osallistua tehokkaasti kansallisen lainsäädännön mukaisia menettelyjä sovellettaessa ja käyttää oikeuttaan puolustukseen.

Nämä ehdot täytetään useimmissa jäsenvaltioissa, koska syytetyn poissa ollessa annetun tuomion jälkeen asia voidaan käsitellä uudelleen valituksen tai sellaisen erityisen oikeussuojakeinon perusteella, joka mahdollistaa uuden oikeudenkäynnin. Kahdessa jäsenvaltiossa käytettävissä olevat oikeussuojakeinot eivät kuitenkaan aina salli asian uudelleen käsittelyä, mikä vaikuttaa vaatimustenmukaisuuteen.

## 3.4. Oikeussuojakeinot (4 luku – 10 artikla)

Direktiivin **10 artiklan 1 kohdassa** vaaditaan jäsenvaltioita varmistamaan, että epäillyllä tai syytetyllä on käytössään tehokkaat oikeussuojakeinot, jos hänen direktiivin mukaisia oikeuksiaan loukataan.

Jotkin jäsenvaltiot eivät täytä vaatimuksia täysin, koska niiden kansallisten toimenpiteiden soveltamisala kattaa joko rajoitetumman määrän viranomaisia tai sellaisia menettelyjen vaiheita, joissa oikeussuojakeinoja on käytettävissä, tai oikeuksia, joiden rikkomiseen käytettävissä olevia oikeussuojakeinoja sovelletaan.

Yhdessä jäsenvaltiossa ongelma liittyy suoraan oikeussuojakeinojen mahdolliseen tehottomuuteen käytännössä, koska viranomaisten vastuuta rikkomisista on rajoitettu tiukoilla ehdoilla, joissa asetetaan korkea näyttökynnys ja joiden perusteella viranomaiset vapautetaan korvauksista, jos niiden tekemät rikkomukset ovat seurausta laiminlyönnistä tai jos viranomaiset ovat toimineet vilpittömässä mielessä.

Direktiivin **10 artiklan 2 kohdan** mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että arvioitaessa epäillyn tai syytetyn lausuntoja tai todisteita, joiden hankkimisessa on loukattu hänen oikeuttaan vaieta tai hänen oikeuttaan olla todistamatta itseään vastaan, oikeutta puolustukseen ja menettelyn oikeudenmukaisuutta kunnioitetaan, sanotun kuitenkaan rajoittamatta todisteiden hyväksyttävyyttä koskevia kansallisia sääntöjä ja järjestelmiä.

Muutamissa jäsenvaltioissa havaittiin säännösten noudattamiseen liittyviä ongelmia, jotka johtuivat kansallisen lainsäädännön rajoitetummasta soveltamisalasta (ei tosiasiallisiin epäiltyihin liittyviä takeita) tai siitä, että laittomasti hankitut todisteet ovat kansallisen lainsäädännön nojalla hyväksyttäviä tai että lainsäädännössä ei ole säännöksiä, joilla suojattaisiin tehokkaasti sellaisten lausuntojen tai todisteiden käytöltä, joiden hankkimisessa on loukattu oikeutta vaieta tai oikeutta olla todistamatta itseään vastaan.

## 4. PÄÄTELMÄT

Direktiivi otettiin käyttöön, jotta voitaisiin tehostaa syyttömyysolettaman ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden soveltamista rikosoikeudellisissa menettelyissä. Kaiken kaikkiaan direktiivi on tuonut EU:n tason lisäarvoa parantamalla rikosoikeudellisissa menettelyissä osallisina olevien kansalaisten suojelun tasoa erityisesti muutamissa jäsenvaltioissa, joissa tiettyjä syyttömyysolettamaan liittyviä näkökohtia ei ollut sisällytetty kansalliseen lainsäädäntöön.

Kertomus osoittaa kuitenkin, että joissakin jäsenvaltioissa on yhä direktiivin keskeisiin säännöksiin liittyviä ongelmia. Tämä koskee etenkin direktiivin täytäntöön panevien kansallisten toimenpiteiden soveltamisalaa sekä sellaisten direktiivin säännösten saattamista osaksi kansallista lainsäädäntöä, jotka koskevat syyllisyyttä koskevien julkisten viittausten kieltämistä ja oikeutta olla todistamatta itseään vastaan.

Komissio aikoo ensisijaisesti jatkaa sellaisten rikkomistapausten käsittelyä, jotka koskevat direktiivin puutteellista saattamista osaksi kansallista lainsäädäntöä. Komissio jatkaa direktiivin soveltamisen arviointia jäsenvaltioissa ja toteuttaa kaikki tarvittavat toimet varmistaakseen sen vaatimusten noudattamisen kaikkialla Euroopan unionissa.